

van de westerse beschaving bij te zetten' en weigert te erkennen dat geschiedschrijving behalve om 'narratieve substanties' ook om 'empirische substanties' en methodische nauwgezetheid draait. Maar tegelijkertijd wil hij de verdiensten van de postmodernistische theoretici niet miskennen: hun radicale historicisme heeft ertoe geleid dat historiciteit en relativiteit als intrinsieke kenmerken van de geschiedbeoefening zijn aanvaard.

Wat is de conclusie van dit alles? *Historie* eindigt met een kort pleidooi de geschiedschrijving te begrijpen als een commentaar op het verleden, 'nuchter, praktisch en betrokken.' Allesomvattende, coherente historische verhalen passen niet langer bij deze postmoderne tijd, een contemplatieve geschiedbeoefening evenmin. Historisch commentaar, aldus Jonker, is 'een onnadrukkelijke maar toch geëngageerde geschiedschrijving.' Zij betreft 'geschiedenis die er toe doet' en het karakter van de eigen 'culturele wereld' verheldert, maar zij doet dat met respect voor het verleden.

Die conclusie roept het sympathieke beeld van de historisch essayist op. Maar zij laat ook veel vragen onbeantwoord. Waardoor bijvoorbeeld onderscheidt het werk van de historicus zich van dat van de filosoof of econoom die eveneens vanuit een 'tijdsperspectief' kunnen schrijven wanneer zij de eigen 'culturele wereld' verhelderen? En wat met die historici en die lezers van geschiedenis die hun aandacht bovenal blijven richten op een verleden dat er niet (meer) toe doet? *Historie* biedt op dergelijke, voor neo-historisten cruciale vragen geen afdoend antwoord. Wat het boek wél biedt, is een intelligente verkenning van de complexe relaties tussen de taken die historici zich stellen, de rollen die zij daarbij spelen en de genres — van *jumbo history* tot historisch commentaar—die daaruit voortvloeien. Die verkenning intrigeert en vraagt om verdere studie.

Jo Tollebeek

Joh. de Vries, *Hooggebergte der ijdelheid. Bedrijfshistorische herinneringen* (Boom: Amsterdam, 2001, 132 blz., €19,90, ISBN 90 5352 737 0).

Eens komt de tijd, dat het wiel zijn omwenteling voltooid heeft en leerlingen het werk van hun meesters moeten gaan beoordelen. Dat leidt gemakkelijk tot een dilemma. In de herinnering leeft waardering voor de persoon en diens verdiensten, maar de wetenschap schrijdt voort en werpt geleidelijk een schriller licht over het werk. Ook al ben ik geen rechtstreekse leerling van Joh. de Vries, toch bekropen mij dergelijke tegenstrijdige sentimenten toen ik mij aan het lezen van zijn bedrijfshistorische herinneringen zette. Gelukkig verloor de charme van het boekje mij al na een paar pagina's uit de nood. Met deze terugblik trekt de oude meester lessen uit zijn lange en fraaie carrière waarmee leerlingen het tot in lengte van dagen kunnen doen, zoals: wees mild met je oordelen, laat mensen in hun waarde, vertrouw op de kracht van de wetenschappelijke discussie. Inzichten die zo vanzelfsprekend lijken, maar vaak teloor gaan in het vuur van het wetenschappelijk bedrijf. Milde ironie overheerst in het boek en dat vormt tegelijk de kracht en de zwakte ervan. Uit de pagina's spreekt een groot gevoel voor humor, gevoed door intense beschouwing van maatschappelijke verschijnselen, maar de mildheid van oordelen werkt soms als een bedrieglijk scherm, alsof de auteur terugschrikt voor het weergeven van een harde werkelijkheid.

Het boek is eigenlijk een wordingsgeschiedenis van De Vries' oeuvre vanaf zijn Amsterdamse studententijd. De ondertitel geeft al aan, dat de academische kant van zijn carrière op de achtergrond blijft, het bedrijfshistorische werk staat voor het voetlicht. Daarbij ligt de nadruk niet op de inhoudelijke kant ervan, de keuzes voor vraagstelling, periodisering, of theoretische

kaders, maar op de personen die de auteur door zijn sterk afwisselende opdrachten leerde kennen. Geholpen door zijn ironische distantie weet De Vries het kennelijke gemak waarmee hij dit uitgebreide netwerk opbouwde, over te dragen op de lezer en hem als het ware te introduceren binnen deze kring. Daarbij slaagt hij erin om te laten zien hoe de omgangsvormen en conventies van de jaren vijftig en zestig, die op het eerste gezicht stijf kunnen overkomen, goed functioneerden in een tijd waarin maatschappelijke contacten totaal anders, maar daarom niet minder natuurlijk verliepen. Het is lang geleden sinds het NEHA zijn jaarvergaderingen op historische locaties placht te houden en zich daarbij liet ontvangen door het gemeentebestuur; in de jaren zestig onder voorzitterschap van mr. H. van Riel was dat heel gewoon en passend. Des te spijtiger dus dat we het zonder vergelijkbare trefzekere karakteriseringen van de academische wereld moeten doen, want na het eerste hoofdstuk komt deze nog slechts terloops aan de orde.

De oorzaak daarvan ligt deels in De Vries' toch ongewone carrière. Na een studentassistent-schap en de fraaie dissertatie over het economische verval van de Republiek bij I. J. Brugmans leek een academische loopbaan in het verschiet te liggen, maar in plaats daarvan nam De Vries op suggestie van Brugmans een freelance opdracht aan, het schrijven van een gedenkboek voor de Amsterdamse Kamer van Koophandel. Dit project vormde het begin van een indrukwekkende reeks, waarmee De Vries min of meer op zijn eentje de Nederlandse bedrijfs-geschiedenis tot een volwassen discipline vormde. Pas in 1967 kreeg De Vries beroepsmatig vaste grond onder de voeten met zijn benoeming tot 'hoogleraar in een keuzevak' aan de Tilburgse hogeschool. De leerstoel vormde in ieder geval geen beletsel voor zijn ongewone productiviteit. Gedurende deze periode bezorgde De Vries onder meer Ernst Heldrings terecht befaamd dagboek, dat bijna dertig jaar na verschijnen nog steeds niet aan belang heeft inge-boet.

Tegelijk betrad De Vries met een gedenkboek voor de Rabobank in 1973 het terrein van de financiële geschiedenis, toen nog goeddeels onontgonnen. Een paar jaar later zou die stap culmineren in de benoeming tot historicus van de Nederlandsche Bank, overigens niet dan nadat de directie bij Brugmans navraag gedaan had over de kwaliteiten van zijn voormalige leerling. De toren aan het Amsterdamse Frederiksplein mocht dan de sfeer van een 'hoogge-bergte der ijdelheid' hebben, maar De Vries voelde zich er kennelijk zeer op zijn gemak.

Het laatste hoofdstuk geeft een beschouwing over een oud probleem van de bedrijfs-geschiedenis, de verhouding tussen opdrachtgever en uitvoerder. De Vries tilt er minder zwaar aan dan Wim Wennekes, maar meent met hem dat de vorming van een onafhankelijk fonds een oplossing zou kunnen bieden. Zo'n fonds zou natuurlijk prachtig zijn, maar dan om andere problemen op te lossen, namelijk de schaarste aan studies over verschijnselen die individuele bedrijven te boven gaan en de wenselijkheid van een synthetische geschiedenis van het Neder-landse bedrijfsleven, waar De Vries in de laatste pagina's van zijn boek voor pleit. Het is veel doelmatiger om waarborgen voor kwaliteit en onafhankelijkheid te scheppen door manuscrip-ten te laten beoordelen door paritaire commissies samengesteld uit vakgenoten en vertegen-woordigers van de opdrachtgever, zoals in Utrecht met veel succes gebeurt. Wat dat betreft hebben de ontwikkelingen de leermeester ingehaald.

Joost Jonker

J. Th. Lindblad, W. van der Molen, ed., *Macht en majesteit. Opstellen voor Cees Fasseur bij zijn afscheid als hoogleraar in de geschiedenis van Indonesië aan de Universiteit Leiden* (Semaian XXII, Leiden: Opleiding talen en culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, 2002 [i.e. 2001], xvii+328 blz., €30,90, ISBN 90 73084 22 9).

Cees Fasseur zal blij geweest zijn met dit afscheidscadeau, een binnen een halfjaar geproduceerde bundel met achttien opstellen van voormalige promovendi en collegae. Het bezorgde hem een persoonlijke handtekening van de betrokkenen en leverde hem zeker één of meer avonden onderhoudende lectuur op — overigens niet alleen hem.

Zoals bij dit soort bundels hoort, is de inhoud gevarieerd, qua inhoud en kwaliteit. Een heldere biografische schets en evaluatie van het wetenschappelijke werk van de hand van collega H. L. Wesseling legt de basis voor wat volgt: Indië-stukken en enkele, niet ontoepasselijke 'Wilhelminiana'. Biografische momentopnamen, van een achttiende-eeuwse reiziger (Paul van de Velde), een negentiende-eeuwse suikercontractant (Roger Knight), en een twintigste-eeuwse minister zonder portefeuille (L. van Poelgeest) worden afgewisseld door een aantal artikelen over geweld of de naweeën daarvan (H. W. van den Doel, Petra Groen en Kees van Dijk). De VOC is vertegenwoordigd in de schets van enkele vroege ambtenaren (Leonard Blussé). De nieuwe trend van ecologische geschiedenis is terug te vinden in een artikel over wegebouw op Sumatra tussen 1600 en 1870 (Freek Colombijn), de dekolonisatieperiode in bijdragen over een spannende wapensmokkelactie uit 1946 (B. Bouwman) en de economische dekolonisatie (J. Th. Lindblad).

Ook theorie, nooit Fasseurs grootste passie, is voorzichtig aanwezig. Vincent Houben zet nog eens uiteen hoe koloniale geschiedenis in de eenentwintigste eeuw bedreven dient te worden. En al was de vertrekkende in zijn publicaties meer gericht op Indië dan op Indonesië, dat laatste ontbreekt niet. Het is terug te vinden in twee interessante analyses van Javaanse teksten (W. van der Molen en E. P. Wieringa). Het resulteert ook in een aardige voetnoot bij de Wilhelmina-biografie, namelijk de beeldvorming rond Wilhelmina van enkele Indonesiërs rond 1900 (Hans Teeuw). De Soeharto-biograaf en cultuurstelselkenner R. E. Elson, tenslotte, stelt op grond van internetbronnen overtuigend vast, dat de Amerikaanse regering in 1965 weinig wist van de coup die Soeharto aan de macht bracht. Bij de 'Wilhelminiana' horen dan nog bijdragen over bezwaren tegen de monarchie in de Renaissance (M. E. H. N. Mout) en over Wilhelmina als symbool van de rijkseenheidgedachte (Arjen Taselaar).

Genoemde inhoud is gegroepeerd rond twee thema's die de werkzaamheden van de vertrekkende in wetenschappelijk en bestuurlijk opzicht kenmerken: koloniale macht en koninklijke majesteit. Maar er zijn andere lijnen door de bundel te trekken, bijvoorbeeld de vraag naar de 'Leidse school' in de koloniale historiografie. De discussie hierover is een provinciaal-Nederlandse en heeft buiten de grenzen geen enkele relevantie. Wesseling, Colombijn en Houben hangen de publicaties van Fasseur echter aan die kapstok op. Ironie, afstand, archiefstudie en bronnenkritiek, meer literaire dan sociaal-wetenschappelijke analyses, meer Indië dan Indonesië: dat kenmerkt volgens hen deze school; het sluit overigens relevante intellectuele vragen en kritiek op het koloniale systeem niet uit. De ironie lijkt dit keer meer tot Fasseurs persoonlijke dan tot een algemeen Leidse stiel te behoren — geen der auteurs weet zijn stijl ook maar bij benadering te halen. Afgezien daarvan kunnen we veilig stellen, dat die karakteristieken (een deel van) de koloniale historiografie ook buiten Leiden kenmerken en dat zij, met uitzondering van de specifieke Indië-/Indonesiëcentrische discussie, zelfs op de Nederlandse historiografie in het algemeen van toepassing lijken te zijn. Is Leiden daarin zo dominant? Het wordt tijd dat dit soort stammentwist definitief van de agenda verdwijnt.